

KELKGLAZEN À LA FAÇON DE VENISE

uit de Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen

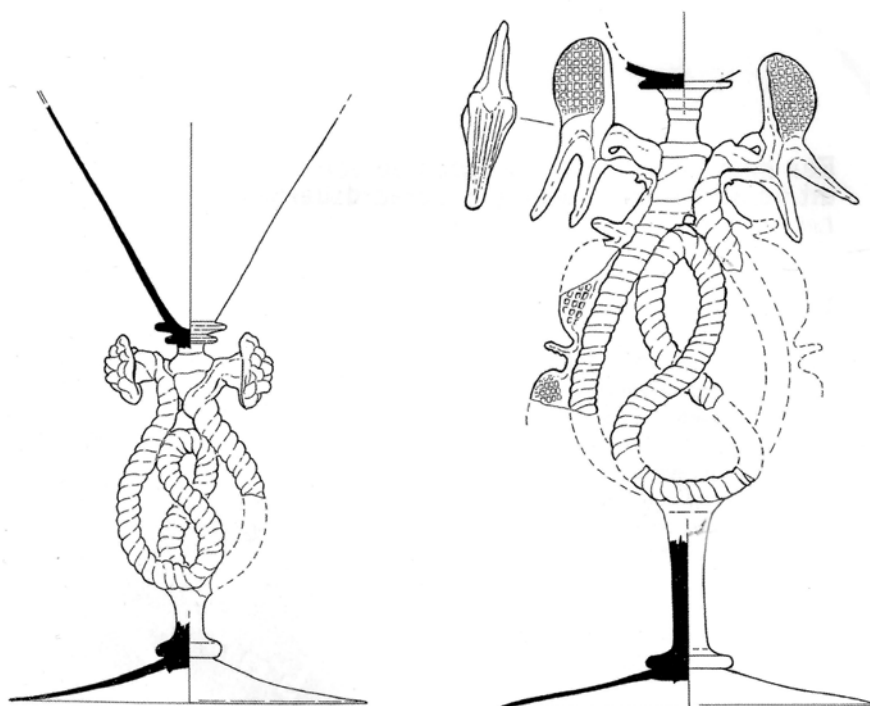
Luk BEECKMANS

Bij opgravingen door de toenmalige Werkgroep Archeologie Geraardsbergen werden tijdens de periode 1977-1980 opgravingen ondernomen op een terrein aan de noordelijke rand van de Sint-Adriaansabdij in Geraardsbergen, kadaster: sectie B, 683h en 684¹. Hierbij werden verscheidene afvalkuilen aangetroffen uit de 16de tot de 18de eeuw. Uit deze contexten bespreken we een paar prachtige kelkglazen “à la façon de Venise”.

Kelkglas à la façon de Venise

Gevleugelde kelkglazen zijn tijdens de eerste helft van de 16de eeuw ontstaan in Venetië. Vanaf de tweede helft van de 16de eeuw namen Zuid-Nederlandse glasblazerijen dit concept over en ontwikkelden daarbij een eigen stijl. Ze vervingen bijvoorbeeld de holle stam van het Venetiaans type door een in elkaar gestrengelde glasdraad, die samengesteld was uit kleurloze en/of gekleurde draden.

Bij de kelkglazen *à la façon de Venise* onderscheiden we onder meer het zogenaamde vleugel- en slangenglas. Deze benaming verwijst enerzijds naar de versiering van de stam waaraan vleugeltjes zijn bevestigd en anderzijds naar de stamuiteinden die versierd zijn met slangenkoppen. Deze laatste variant wordt momenteel ook een ‘drakenbeker’ genoemd.

In tegenstelling tot de vroegere drinkglazen hebben deze elegante en frisheldere kelkglazen een drieledige samenstelling: een voet, een stam en een kelk of cupa

De kelkglazen uit de Sint-Adriaansabdij

In tegenstelling tot de vroegere drinkglazen hebben deze elegante en frisheldere kelkglazen een drieledige samenstelling: een voet, een stam en een kelk of cupa.

Een eerste type (afb., links), grotendeels vervaardigd uit kleurloos glas, heeft een lichtgewelfde voet zonder omgeslagen rand (diameter: 85 mm), waarop centraal een stam werd bevestigd. Deze stam is gevormd door een getorste staaf, die centraal een achtvorm beschrijft. Aan de uiteinden van

deze staaf bevindt zich telkens een blauw gekleurde rozet. De trechtervormige kelk is zeer dunwandig en bleef slechts fragmentarisch bewaard (totaal bewaarde hoogte: 116 mm).

Een tweede type (afb., rechts) heeft eveneens een strakke, lichtgewelf-

1. Opgravingen onder leiding van E. Borremans & L. Beeckmans.

2. L. BEECKMANS, *Een paar kelkglazen ‘à la façon de Venise’ uit de Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen*, in *Handelingen van het Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, XIII, 2, Zottegem, 2007, p. 105-108.

de voet zonder omgeslagen rand (diameter: 89 mm). Ook hier is de centrale stam getorst tot een centrale achtvorm, maar bij deze vorm zijn daarenboven gele, witte en rode glasdraden ingewonden. Aan de uiteinden van de staaf bevindt zich telkens een slangen- of drakenkop. De stam is verder versierd met horizontaal en vertikaal geplaatste vleugeltjes in wafelmotief. De kelk ontbreekt volledig (totaal bewaarde hoogte: 128 mm)².

Datering

Soortgelijke kelkglazen komen regelmatig voor in rijkere Vlaamse contexten. We treffen ze bij voorbeeld aan bij stadsarcheologisch onderzoek op de Eiermarkt in Antwerpen³, in de voormalige abdij Roosendaal in Sint-Katelijne-Waver⁴ en in het Hof van Hoogstraten te Brussel⁵.

Voor de meeste glazen *à la façon de Venise* ligt de datering in de eerste helft van de 17de eeuw. Deze datering wordt in Geraardsbergen bevestigd door het aardewerk uit de begeleidende context.

Belang van deze vondsten

Het aantreffen van kwaliteitsglas onder de vorm van kelkglazen *à la façon de Venise* in de Sint-Adriaan-sabdij hoeft ons helemaal niet te verwonderen. Deze benedictijnerabdij staat immers bekend als een zeer rijke vestiging met een hoge culturele uitstraling. Het ligt dus voor de hand dat zo'n verfijnde producten regelmatig de welvoorzienende tafels van de benedictijnen sierden.

Deze kelkglazen zijn de eerste die in de zuidelijke uithoek van Oost-Vlaanderen worden aangetroffen. Ze vormen een belangrijke indicator bij de omkadering van het verspreidingsgebied van het glas *à la façon de Venise* in de Zuidelijke Nederlanden.

New-Yorkse wereldautoriteit kopieert glas 'à la façon de Venise' uit Geraardsbergen

In het Provinciaal Archeologisch Museum in Zottegem/Velzeke werd in 2008 een houtgestookte glasoven gebouwd naar Romeins model. Jaarlijks komen tijdens het Open Monumentenweekend glasblazers uit verscheidene continenten hier experimenteren.

William Gudenrath, directeur van *The Corning Museum of Glass* uit New-York, is één van de jaarlijkse gasten. Hij is een absolute wereldautoriteit in het blazen van Venetiaans glas. Hem vroegen we om één van de bекers uit Geraardsbergen te kopiëren, een opdracht die hij met veel genoegen aanvaardde.

Werkwijze voor de fabricatie van de kelkbeker

De glasoven wordt gedurende één dag opgestookt tot op een werktemperatuur van ca. 1050° C. Dan worden vuurvaste glaspotten, gevuld met gerecupereerd glas, in de oven geplaatst. Na nog eens 24 uur is alle lucht uit de glasmasa verdampt en kan de glasfabricatie beginnen.

Met behulp van een blaaspijp haalt William een prop glaspasta uit de glaspot en blaast hiermee een bel. Dit wordt de latere de cupa. (Foto's: P. Van der Plaetsen, PAM, Velzeke).

3. H.E. HENKES & J. VEKEMAN, *Schitterende scherven. Het glas uit een afvalput op de Antwerpse eiermarkt, Brandom*, in *Berichten en Rapporten over het Antwerps Bodemonderzoek en Monumentenzorg*, 3, Antwerpen, 1999, p. 11-85.
4. W. TIRI, *Glas uit de kelder*, in *Opgetekend verleden, Jaarboek van de Mechelse Vereniging voor Stadsarcheologie*, 3, Mechelen, 2005, p. 66-71.
5. D. VAN EENOOGHE, *Grafelijk afval. Onderzoek van een beerput uit het Hof van Hoogstraten te Brussel*, in *Archeologie in Vlaanderen*, V, Zellik, 1995/96, p. 263-301.

Hij bevestigt een nieuwe glasprop aan de cupa. Hiermee wordt de getorste stam gemaakt. Deze stam wordt verwerkt tot een omkaderde achtvorm. Het linker- en rechteruiteinde krijgt een versiering met blauwe rozetten, getrokken uit een glasdraad van kobaltglas (deze glaspasta bevindt zich in een andere glaspot).

Nu maakt William de voet. Aan het uiteinde van de stam brengt hij opnieuw een glasbel aan, die hij openwerkt tot een licht gewelfde voet.

Regelmatig wordt het glas opnieuw op werktemperatuur gebracht.

William brengt onderaan de voet een pontil aan, zodat hij de beker kan draaien en verder kan werken aan de cupa.

De cupa wordt nu opengewerkt.

In 22 minuten is het kelkglas afgewerkt. Met een korte tik wordt het van de pontil gehaald en in een ontspanningsoven van 450° C geplaatst. Tijdens de nacht laat men deze oven afkoelen.

Na 12 uur is het kelkglas klaar en wordt het opgepoetst.

Dankwoord

Wij zijn het PAM en de conservator Kurt Braeckman heel erkentelijk voor de toestemming om een Venetiaans kelkglas, gevonden in Geraardsbergen, te laten kopiëren. Uiteraard gaat onze dank naar William (Bill) Gudenrath, directeur van *The Corning Museum of glass* in New-York, voor het prachtige werk. We danken eveneens Peter Van der Plaetsen, medewerker van het PAM voor het prachtig fotomateriaal en voor het nalezen van de tekst over het blazen van het kelkglas door William Gudenrath. Onze dank gaat eveneens naar N. Cleeren (gewezen VIOE) voor de restauratie van de kelglazen en naar M. Van Meenen (gewezen VIOE) voor de tekeningen.